

Har du også glemt, hvorfor det hedder kolonialvarer?

Fordums racestereotyper trives på vores dagligvarers emballage, og enhver kritik affejes som politisk korrekt hysteri. Mens mange lande har forladt kolonitidens billedkultur, dyrkes nostalgien i Danmark, hvor erindringen om tiden som slavenation er stort set ikkeeksisterende, siger forsker

Emil Eggert Scherrebeck,

Information

3. januar 2015

Jeg kan huske designet, helt fra jeg var barn. Jeg kender også godt plakaterne, og der er jo også kaffedåser. Jeg synes måske, at det er spøjst, at de har bevaret det gamle design. Men jeg tænker slet ikke, at det er racistisk, for sådan har det bare altid været.«

Sådan siger Gitte Lyngbo, som Information møder i Irma i Borgergade i København, til spørgsmålet om, hvad hun synes om designet på Cirkel Kaffe. Den med den afrikanske pigeprofil, der går under navnet Cirkelpigen.

Hollandske Marjolijn Jakobsen, som vi også møder i Irma, har et lidt andet syn på Cirkelpigen:

»Det er for så vidt et attraktivt design. Farverne er flotte og så videre, men måske er det lidt for meget en stereotyp fremstilling af en afrikansk kvinde. Designet minder mig om slaveri og plantager,« siger hun.

Det er Mathias Danbolt, som forsker ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab på Københavns Universitet, enig med hende i. Han mener, at designet på kolonialvarer som Cirkel Kaffe eller Haribos Skipper Mix kan fortælle os noget om Danmarks forhold til sin koloniale fortid samt kolonialismens tankemønstre og deres betydning for dagens diskussioner af racisme, stereotyper og magt.

»Når man tænker nærmere over det, repræsenterer for eksempel Skipper Mix-posens visuelle udtryk en ret pervers kolonialistisk fortælling: En hvid skipper står uden på en pose, som rummer det, han har fanget på sin færd, heriblandt guldmønter, våben og sorte menneskehoveder. Her har vi samlet den danske trekantshandel med våben, slaver og sukker i en lille pose, som sælges under sloganet 'the happy world of Haribo'. Men hvad er det, der gør, at dette kan fremstå som et sødt og hyggeligt univers?« spørger Mathias Danbolt, der blandt andet beskæftiger sig med det, han kalder 'racismens ufærdige historier.'

Indtil januar i år var de såkaldte 'negerhoveder' – stereotype udformninger af ansigter, der skulle forestille afrikanere med store læber, øreringe og krøller – en central del af indholdet i Skipper Mix, men efter en debat, som begyndte i Sverige, valgte Haribo at stoppe produktionen af nogle af lakridsansigterne. Det resulterede i, at der lød et ramaskrig på de sociale medier fra en lang række danske forbrugere, der ikke kunne se, hvordan deres fredagslik på nogen måde skulle kunne forbindes med en debat om racistiske stereotyper. Flere gav udtryk for, at de ville boykotte Haribo.

Mathias Danbolt mener, at den stærke reaktion fra de danske forbrugere blandt andet er udtryk for en selektiv bevidsthed i forhold til, at Danmark har været kolonimagt og en central medspiller i slavehandlen på lige fod med de andre kolonimagter. Det giver ham stof til eftertanke:

»På et større plan kan fortællingen om skipperen på Skipper Mix-posen fungere som en påmindelse om, hvordan den moderne forbrugskultur har været afhængig af kolonialismen, en periode hvor slaverne altså mistede deres liv på kolonierne for at skaffe luksusvarer til kolonimagtens borgere. I det lys er det tankevækkende, at mange nutidige danske forbrugere ikke ser andet end uskyldig hygge i de raciale stereotyper, som præger de klassiske kolonialvarer, til trods for at billederne reproducerer en kolonialistisk forståelse af racial forskellighed.«

Kolonien ind i hjemmet

Mathias Danbolt peger desuden på, at de danske forbrugeres forsøg på at bevare billedkulturen fra kolonitiden er meget bemærkelsesværdig i en international kontekst.

»I de fleste andre lande har man ændret den billedkultur, men i Danmark holder man fast ved det. Kolonialvarerne og deres æstetik dyrkes med en nostalgi, som knytter sig mindre til kolonialismen som sådan, men snarere til en imaginær fortid præget af uskyld, enhed og samhørighed, hvor kolonialismens racistiske fortolkning af forskellighed var så normaliseret, at den ikke stod til diskussion,« siger han.

Det er altså ikke kun Skipper Mix og Cirkel Kaffe, der viderefører kolonitidens eksotiserende billedkultur i Danmark. Det samme gælder for en lang række andre kolonialvarer i de danske butikker: På kakao, konserveringsmidler, vaniljesukker og altså kaffe og sukkervarer udgør karikerede brune og gule ansigter en central del af firmaernes markedsføring af varerne. En central del af varernes identitet. Blandt de mere udbredte er Vanila-manden, Tobakspigen, Atamon-kineseren og så altså Cirkelpigen.

Ligesom med lakridsansigterne i Skipper Mix dyrker de danske forbrugere billederne med stærke følelser. Folk samler på kaffedåser, tallerkener, krus og plakater med de forskellige design, og i 2004 blev tegningen af Cirkelpigen tildelt Klassikerprisen af Dansk Design Center med følgende begrundelse:

»Den smukke sorte pigeprofil på Cirkel Kaffe fra Brugsen får klassikerprisen for gennem 49 år at have bragt kunsten ind i den kaffedrikkende danskers hverdag. Cirkelpigen er dårende dejlig og enkel. Hun fungerer stadig perfekt efter hensigten her et halvt århundrede efter sin fødsel.«

Mathias Danbolt mener, at kolonialismens magtforhold også lever videre i den kontekst.

»Når hvide mennesker er afbildet på forskellige produkter, er det altid tydeligt, at det er dem, der indtager og nyder produktet. Men det er ret tydeligt, at det ikke er det sorte kvindehoved på kaffepakken, der nyder kaffen. Hendes rolle er at være kaffen. Hendes funktion er at være repræsentant for en smuk, dejlig og eksotisk sanselighed, som danskerne har fået ind i stuerne igennem mange år, og som de stadig samler sig om og hygger sig med.«

Kolonimagt

Den kollektive erindring omkring Danmarks rolle som kolonimagt er ikke fuldstændig udvisket, siger Mathias Danbolt. Den lever for eksempel netop videre i kolonialvarernes emballage. Men, siger han, den er altså i høj grad præget af en slags selektiv historisk hukommelse. Danskerne mindes kolonitiden med nostalgi og stolthed og med en patriotisk følelse som en tid, hvor Danmark var et stort rige.

Den nostalgiske patriotisme udspringer af en række historiske unøjagtigheder, siger Mathias Danbolt. Danmark betragtes for eksempel af mange som en nation, der var mere human, og som spillede en mindre rolle i den globale handel med slaver end andre kolonimagter som Storbritannien, Frankrig, Holland og Spanien. Men sandheden er en helt anden, siger han:

»Danmark var en central aktør i slavehandlen, og danskerne behandlede ikke slaverne bedre, end de andre kolonimagter gjorde. Desuden har fortællingen om, at Danmark var den første nation til at forbyde den transatlantiske handel med slaver, givet anledning til at se Danmark som mere human end de andre kolonimagter, men det er i høj grad en sandhed med modifikationer. Nyere forskning har vist, at de i virkeligheden gjorde det på baggrund af mange forskellige hensyn, som slet ikke handlede om medmenneskelighed,« siger han.

Han siger, at Danmark havde problemer med at holde liv i slaverne på oversejlerne fra Guldkysten på det afrikanske kontinents vestkyst til De Dansk-vestindiske Øer. Derfor forsøgte man at indføre et andet slavesystem, hvor man satsede på, at de slaver, der allerede var på øerne skulle reproducere sig selv.

»Det handlede altså først og fremmest om business,« siger Mathias Danbolt.

Manglende debat

Der har ifølge Mathias Danbolt været en stigende interesse for at forske i den danske og den nordiske kolonialisme. Han understreger, at han i sin forskning arbejder videre på en tradition, selv om der dog inden for hans primære felt, kunsthistorie, har manglet forskning i forhold til kolonialismens indvirkning på kunst og

moderne kultur. Det på trods af, at der også er flere og flere samtidskunstnere, der gennem deres kunst undersøger kulturens forståelse af blandt andet kolonialismens virkninger – virkninger, der i flere tilfælde fletter sig sammen med kunstnerens eget liv og egen krop, som man for eksempel ser det hos video- og performancekunstneren Jeannette Ehlers.

Mathias Danbolt mener, at en af årsagerne til, at det først er nu, der for alvor er ved at ske noget med debatten, er, at Danmark relativt tidligt solgte størstedelen af sine kolonier. I 1845 solgte Danmark således Tranquebar og Serampore i Indien til Storbritannien, og i 1850 gik 'Den danske Guldkyst,' en del af det nuværende Ghana, ligeledes til Storbritannien. I 1917 solgte Danmark Dansk Vestindien i Caribien til USA. Det medførte ifølge Mathias Danbolt, at Danmark ikke oplevede en nær så markant emigrationsstrøm fra de tidligere kolonier, som de andre kolonimagter.

Han understreger, at koloniseringen stadig har konsekvenser for de tidligere danske kolonier. Den mangelfulde historiske bevidsthed farver den debat, der trods alt er herhjemme, sådan at Danmark for eksempel ikke føler sig forpligtet til at give de tidligere kolonier en undskyldning eller til at yde økonomisk kompensation. Og den er med til at understøtte en fortælling om Danmark som et grundlæggende homogent, hvidt samfund, hvilket har konsekvenser for ikke-hvide mennesker, der lever i det danske samfund.

– Men er det ikke lidt voldsomt at udlede så meget af en slikposes design?

»Nej,« siger Mathias Danbolt. »Det handler jo ikke bare om en slikpose. Det viser debatten tydeligt. Der er investeret en masse følelser i de her billeder, og de er uløseligt forbundet med kolonialistiske forståelser af forskellighed og magt, som lever videre den dag i dag, om end i nye og andre former.«

Tilbage i Irma er Marjolijn Jakobsen enig med Mathias Danbolt:

»I Holland har vi haft flere diskussioner, der netop handlede om at gøre op med racestereotyper fra kolonitiden. Jeg mener helt afgjort, at vi bør være kritiske over for design som det af Cirkelpigen.«

<http://www.information.dk/520304>

Cirkelpigen kan næppe bære en hel civilisationskritik

af Thomas Dam Olsen, 12. januar 2015

Regner hvide mennesker sorte mennesker for så sårbare og overfølsomme, at de ikke kan tåle at høre ordet negerkonge i en gammel børnebog, eller at se et billede af en negerpige på en kaffedåse? Måske ser de politisk korrekte en racismetankegang, som ikke er der?

Så er Pippi Langstrømpe-debatten også kommet til Danmark. Nu i form af Cirkelpigen og negerhoveder i lakridsposer. Ligesom Pippi Langstrømpes far ikke længere må have været negerkonge i Sydhavet, må vi ikke længere have en negerpige på kaffedåsen eller afrikanske negerhoveder i lakridsposerne.

I artiklen »Har du også glemt, hvorfor det hedder kolonialvarer« i Information den 3. januar fremgår det, at avisens journalist har været i Irma og tale med en hollænder, Marjolijn Jacobsen, som synes, at Cirkelpigen minder hende om slaveri og plantager. Det understøttes af kulturforsker Mathias Danbolt, der blandt andet mener, at lakridserne Skipper Mix fra Haribo er et udtryk for »en ret pervers kolonialistisk fortælling« ... Intet mindre. Endvidere viser nogle menneskers protester over, at Haribo tidligere har valgt at fjerne nogle af negerhovederne fra Skipper Mix, at mange danskere har en »selektiv bevidsthed« i forhold til kolonialisme og Danmarks rolle i den. En meget net og hurtig konklusion, som står til troende i artiklen, alene baseret på, at Danbolt siger det. Længere nede i artiklen mener Danbolt, at »kolonialismens magtforhold lever videre« i kraft af, at Cirkelpigen har fået en designpris. Virkelig? Lever kolonialismens magtforhold virkelig videre i en designpris til Cirkelpigen? Det kunne man godt tænke sig en mere konkret uddybning af, men man får den ikke rigtigt.

Til gengæld får man et flyvsk hint, idet Danbolt fastslår, at »danskerne mindes kolonitiden med nostalgi og stolthed og en patriotisk følelse.« Også dette kan altså uden videre konkluderes og være gældende for 'danskerne' som helhed, uden andet grundlag end Danbolts udsagn om, at det viser lakridserne altså.

Endeløs refleksion

Et af problemerne med den politiske korrekthed er, at den tit kan komme til at blive en bekræftelse af den tankegang, den forestiller sig at angribe, i stedet for en afskaffelse af den. Den politiske korrektheds overfølsomhed kunne for så vidt lige så godt tolkes som værende i forlængelse af en racistisk tankegang, som et brud med den. Regner hvide mennesker sorte mennesker for så sårbare og overfølsomme, at de ikke kan tåle at høre ordet negerkonge i en gammel børnebog, eller at se et billede af en negerpige på en kaffedåse med et gammelt design?

Måske vil man senere indse dette problem, og til den tid skynde sig at skrive negerkonge i Pippi-bøgerne igen, eller laver negerhovedlakridser, for at vise, at vi nu er kommet så langt i erkendelsen af fortiden, at vi ikke længere vil slette sporene af den, men netop kigge på dem. Og senere igen kan vi måske indse, at det også var forkert, og at vi hellere må slette dem igen. Og sådan kan vi blive ved at flygte fra fortidens skygger, indtil livet bliver så krampagtigt, at vi slet ikke tør gøre noget som helst af frygt for eftertidens dom. Vidner f.eks. Cirkelpigen om en kolonitankegang i en eller anden grad? Ja, sikkert nok. Virker billedet i sig selv racistisk og nedgørende i forhold til det afbildede, f.eks. ved at karikere det? Næppe. Fremkalder det racistiske følelser at vise billedet i dag? Næppe heller. Er man stolt af kolonitiden, fordi man ikke ønsker Skipper Mix-lakridserne fjernet? Det kan vist godt kaldes en voldsom vurdering.

Samtidigt opererer man i den moderne politiske korrekthed med en ret ufleksibel opfattelse af billeder og symboler, nemlig at billeder og symboler har en fast defineret betydning, og ikke kan ændre sig over tid. Gjorde man ikke det, måtte man indrømme, at man godt kan se forskelligt på billeder og symboler, alt efter

hvilken tid betragteren befinder sig i. Og så er det ikke så ganske givet, at Cirkelpigen betyder det i dag, som hun måske/måske ikke har betydet for årtier siden. Men så bliver kritikken jo også mere vanskelig.

Fotoshoppet fortid?

Marjolijn Jacobsen leverer også hovedkonklusionen i artiklen: »Jeg mener helt afgjort, at vi bør være kritiske over for design som cirkelpigen.« Spørgsmålet er så, hvad hun egentlig mener med det. Hvis hun bare mener, at vi skal være kritiske over for cirkelpigedesignet, så har hun jo ret. Man bør være kritisk over for alt. Hvis hun mener, at man skal fjerne designs som cirkelpigen, er det nok noget mere tvivlsomt, om hun har ret.

Hvordan forholder man sig egentlig bedst til fortiden? Det ligger underforstået i artiklen, at det gør man ved at slette noget af den. Altså ikke bare holde op med de praksisser (kolonialisme), som man ikke længere regner for tilladte, men også at slette hukommelsen om dem som levn i kulturen.

Egentlig leverer Danbolt selv skytset til en omvendt argumentation end artiklens, han citeres nemlig for, at designet på kolonialvarer som Cirkel Kaffe eller Haribos Skipper Mix kan fortælle os noget om Danmarks forhold til sin koloniale fortid samt kolonialismens tankemønstre og deres betydning for dagens diskussioner af racisme, stereotyper og magt. Hvis det ellers ikke er en kraftig indfortolkning af ens egen fortolkning, er det så ikke bedre, at beholde disse billeder, end at fjerne dem?

Man kan altså godt blive træt af den moderne tendens, hvor man kan få en hel civilisationskritik ud af selektivt udvalgte kaffedåser eller lakridsposer. Det er en meget hurtig genvej til meget vidtløftige konklusioner.

Thomas Dam Olsen er cand. mag. hist. og BA i filosofi

<http://www.information.dk/521140>